

GERÇEKLE KURGU ARASINDA: İBİŞ'İN RÜYASI'NDA KOMİK-İ ŞEHİR NAŞİT'İN AYAK İZLERİ

Between Reality and Fiction: Footsteps of Comic of the City Naşit's
in İbiş'in Rüyası

Öz

Komik-i Şehir Naşit Özcan, II. Meşrutiyet yıllarından 1940'lara uzanan sahne hayatıyla İstanbul'un güldüren yüzü olmuş bir "halk sanatkân"dır. Bilhassa İbiş tiplemesiyle seyircilerinin gönlünde yer eden Naşit, tulûat tiyatrosunun son temsilcileri arasında yer alması, başarı öyküsü ve sanatkâr bir aileye mensubiyeti bakımından, sahne ardındaki yaşantısıyla da merak edilmiştir. Kendisiyle yapılan röportajlar, hazırlanan biyografiler ve tiyatro oyunları, bu merakın sonucunda ortaya çıkan ürünlerdir. Tank Buğra'nın *İbiş'in Rüyası* adlı romanı da pek çok yönüyle Naşit'ten izler taşıyan kurgusal bir metindir. Romanda, devrinin ünlü bir güldürü ustası olan Nahit'in çocukluk yıllarındaki tiyatro tutkusu, babasının bu tutkuya tepkisi, İbiş tiplemesinde yaptığı yenilikler, halkın gözündeki haklı şöhreti, tiyatro patronluğu ve aşkları anlatılmıştır. Çalışma ile Naşit, kurgusal dünyadaki Nahit ile karşılaştırılacak, gerçek ile kurgu arasındaki kırılma noktaları tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tank Buğra, *İbiş'in Rüyası*, Roman, Naşit Özcan, Biyografi, Kurgu.

Abstract

Comic of the city Naşit Özcan is a "folk artist" who became the laughing face of Istanbul with his stage life from the Second Constitutional Period to the 1940s. Naşit, who was in the hearts of the audience especially with his İbiş typecasting, was also created curiosity with his life behind the stage because of being one of the last representatives of the improvisational theatre, his success story and his belonging to an artistic family. Interviews with him, prepared biographies and theater plays are the products of this curiosity. Tank Buğra's novel *İbiş'in Rüyası* is a fictional text that carries traces of Naşit in many ways. In the novel it is told about, Nahit, a famous comedy master of his time, his passion for theater in his childhood, his father's reaction to this passion, his innovations in İbiş typecasting, his rightful fame in the public, his being a boss of theater and his loves. With this study, Naşit will be compared with Nahit in the fictional world, and the breaking points between reality and fiction will be determined.

Keywords: Tank Buğra, *İbiş'in Rüyası*, Novel, Naşit Özcan, Biography, Fiction.

İbrahim ÖZEN

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul
Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan
ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul,
Türkiye

ORCID: 0000-0001-7707-5252

E-mail: i.ozen@hotmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 23.09.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 30.11.2019

Kaynak Gösterim / Citation:
Özen, İbrahim (2020). "Gerçekle
Kurgu Arasında: *İbiş'in Rüyası*'nda
Komik-i Şehir Naşit'in Ayak İzleri".
Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları,
12/23, 01-24.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.407>

Extended Summary

Naşit Özcan has been the laughing face of Turkish theater with his stage life from the Second Constitutional Period to the Republic. Since his brilliant days on the stage, Naşit's life has been transferred to the reader on real and fictional basis, at various forms in Turkish literature. The most important work associated with his life is Tank Buğra's novel *İbiş'in Rüyası*, published in 1970 as a book. The character of Nahit in the novel brings to mind Naşit with his depicted portrait, his character, his passion for theater and his life adventure. This finding, which has been included in many studies so far, has not been subject to any justification and has not been explained by comparison with Naşit's life. In this study, lives of Naşit and Nahit were compared by considering the biographical sources of Naşit's life.

The first similarity between Nahit in *İbiş'in Rüyası* and the comic of the city Naşit is that they both have an authoritarian, prescriptive and influential father. In the novel, Nahit's father is referred to as "pasha father", while in real life Naşit's father is Miralay (colonel) Ahmet Bey. Therefore, it is possible to identify "pasha father" and Naşit's father, who has the pasha title.

On the night of Ramadan at the age of twelve, his father took Nahit to the theater for the first time. The interest in theater, which began at an early age in Nahit, turned into a passion in later years. After realizing his passion, his "pasha father" forbade the theater for his son. Nahit, who could not bear his father's harsh and cutting wording, left his father's house for the sake of theater and took shelter in a hostel room. When we look at Naşit's life, his father took him to the theater for the first time too. *Anadolu Köy Düşünü*, which he watched on the stage, has been in his memory as a play that made him fall in love with the theater. After realizing this interest of Naşit, Miralay Ahmet Bey forbade the theater and signed up his son in the veterinarian school. Naşit was constantly escaping from school, and then he convinced his father and managed to enroll in Muzıka-i Hümayun. As it can be understood, Nahit and Naşit's theater passions have been confronted by their father's prevention. As a result, Nahit escaped from the house and Naşit convinced his father to enter the theater.

In *İbiş'in Rüyası*, Nahit started his stage life as an extra. His first performances on the stage were the small roles he took in the improvisational theatres at Darülbedayi and at Şehzadebaşı. In his own words, he won the love of the

people and caught the fame "starting from zero". Naşit took lessons from the famous artists of his time under the roof of Muzika-i Hümayun. In his capacity as a Muzika artist, he performed every work shown in traditional improvised theatres, operettas, prestidigitations, pantomimes and dramas. Therefore, contrary to Nahit, it is possible to say that Naşit entered the stage through a serious education.

When Nahit founded Nuran Theater, he wanted to create a new İbiş character and prepare stage performances. As a result of serious efforts, he has given a new look to the İbiş character by adding elements also from the public. In addition to this, he has created a theater stage that will become classic with his cantos, variety shows and duets. Nahit was successful in his work and soon he earned the right to be the biggest comedian in Istanbul. As for that when Naşit founded his first theater with his own name in 1911, he thought of adding new elements from public to İbiş character and giving it a new look, and in time he turned it into the indispensable comic of the improvisational theatre. In addition, he managed to stay in the stage for many years by adding musical plays to the improvisational theatre stages.

Nahit married Vedia, whom he met in Darülbedayi, and had two children from this marriage. However, Vedia's jealousy crises have ended this marriage. His children become hostile to their father with their mother's infusion. The second woman who entered Nahit's life was Hatice. Hatice, who came to Nuran Theater to become a sanger, gained Nahit's heart in a short time. This love, which did not result in marriage, resulted in the suicide of Hatice and Nahit's abandonment of the theater. Naşit made his first marriage to Lemana Hanım. Although they had a happy marriage in their early years, the lack of children led to the termination of this marriage. The second woman who entered Naşit's life was Amelya Hanım. He had children named as Selim Naşit and Adile Naşit from Amelya Hanım. When the love lives of Nahit and Naşit are compared, it is understood that two women are involved in their lives. The common points between Hatice and Amelya Hanım are also remarkable. First of all, they are both sanger. Nahit's age difference with Hatice is also between Naşit and Amelya Hanım. Nahit's love for Hatice and Naşit's love for Amelya Hanım were come out by a song. When we look at the differences, Nahit did not have a marriage with Hatice. As for that Naşit concluded his relationship with Amelya Hanım

with marriage. While Hatice could not have children, Naşit had two children from Amelya Hanım; on the contrary, he has no children with Leman Hanım. At the end of the novel, while Hatice committed suicide and Nahit left the theater, Naşit Özcan had a happy marriage with Amelya Hanım and remained on the stage until the last days of his life.

When a general evaluation is made, it is understood that considering their father figures, theatrical passions in childhood, giving a new look to *İbiş* type-casting in improvisational theatre, being theater bosses, their fame, their exterior appearances and character properties, Nahit and Naşit's life are similar to each other. In their love lives, among with many similarities there are also some differences, Naşit's influence on Nahit has been noticed.

Giriş

Naşit Özcan, tulûat tiyatrosunun meşhur komiği, tiyatro yöneticisi ve sinema oyuncusu olarak II. Meşrutiyet yıllarından Cumhuriyet'e uzanan bir sahne hayatı yaşar. Devrinin tiyatro merkezi konumundaki Şehzadebaşı'nda dünyaya gelen ve küçük yaştan itibaren tiyatroya merak duyan Naşit, 1904'te Muzika-i Hümayun'un temaşa kısmına kaydolur (Coşkun, 25 Ocak 1939: 7). Meddah İsmet'in *Millet Kayığı* monoloğunda on iki çeşit taklit yaparak hocalarının dikkatini çektiği gibi Abdi Efendi'nin orta oyunu heyetine dâhil olur. Dört yıl eğitim aldığı Muzika'nın çatısı altında, Kuklacı Halim Bey'le çalışır, Viyolonist Zeki Bey'den keman ve basson dersleri alır. Ayrıca, İtalyan Operet Heyeti'nde, Muallim Zâti Bey'in yönettiği dram kumpanyasında, M. Bertrand'ın operet-pantomim trupunda küçük rollere çıkararak sahne tecrübesi kazanır (Biret, 2005: 31).

II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul tiyatroları, "komik-i şehir" ve "halk sanat-kârı" unvanlarıyla anılacak olan Naşit'le tanışır. Taklit yeteneği, orta oyunundaki Kavuklu ve tulûattaki İbiş tiplemesi, kısa sürede onu izleyicilerinin ve tiyatro patronlarının gözdesi yapar. [Kel] Hasan Efendi, Abdi Efendi ve Kavuklu Hamdi gibi ünlü oyuncularla, çeşitli tiyatro topluluklarıyla ve kendi heyetiyle 1940'a kadar sahnede kalan Naşit, İstanbul tiyatrolarının aranan ismi, güldüren yüzü olmayı başarır (Hür, 1994: 202). 1926'da evlendiği Amelya Hanım'dan iki çocuğu dünyaya gelir: Selim Naşit ve Adile Naşit, babalarının yolundan giderek Türk tiyatro ve sinemasına hizmet etmeye devam etmişlerdir (Arpad, 2001: 110-111; Biret, 2005: 45-47).

Geleneksel Türk tiyatrosunda Abdi Efendi, Kel Hasan Efendi, Kavuklu Hamdi gibi devrinin komik-i şehirleri arasında yer alan Naşit Özcan'ın hayat hikâyesi, sahnedeki parlak günlerinden itibaren halkın ilgisini çeker. Zira insanlar bir güldürü ustası olarak tanıyıp sahnede görmeye alıştıkları sanatçıların yaşam serüvenlerine ve özel hayatlarına ilgi duyarlar. Topluma mâl olmuş bu tür şahsiyetler, gerek hatırat ve otobiyografileriyle gerek başkaları tarafından hazırlanan gerçek ve kurgusal zemindeki biyografik metinlerle meraklılarının ihtiyacına cevap verirler. Naşit Özcan'ın hayat hikâyesi de şöhrete mâlik olduğu yıllardan itibaren çeşitli formlarda okuyuculara ulaşmıştır.

Nusret Sefa Coşkun'un *Son Posta* gazetesinde yayımladığı "Hayatım" başlıklı otuz altı tefrikalık röportaj-hatıralar, bu manada en önemli kaynaklar arasındadır. Naşit, bahsi geçen tefrika aracılığıyla, çocukluğundan ünlü bir halk sanatkârı

hüviyetine kavuştuğu yıllara kadar hayatının dikkat çeken yönlerini gazete okuyucularıyla paylaşır (23 Ocak–12 Mart 1939). Aynı genişlikte olmasa da onun hayatından kesitler sunduğu farklı röportajları da dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanır.¹ Burhan Arpad'ın *Perde Arkası* (2001) adlı kitabında "Son Perde" alt başlığıyla sunduğu bölüm, Naşit'in sahne ve aşk hayatına ışık tutan, karakter özelliklerine dair ayrıntılara yer veren bir metindir. İsmail Biret'in *Komik-i Şehir Naşit Bey ve Çocukları* (2005) adlı kitabı, Selim Naşit ve Adile Naşit'in gözünden babaları Naşit'i tanıtacak içeriğe sahiptir. Yakın zamanda ise ünlü sanatkârın hayatı, Gökhan Eraslan'ın yazıp Ali Yaylı'nın yönettiği "Komik-i Şehir Naşit Bey" (2017) adlı oyun ile sahnelere taşınmıştır. Bahsi geçen eserler, Naşit'in çocukluğundan sahne hayatına, evliliklerine, çocuklarına, hastalığına, vefatına kadar pek çok detayı farklı bakış açılarıyla öğrenmeye imkân tanır.

Naşit denildiğinde akla gelen bir diğer eser, Tarık Buğra'nın 1970'te kitap olarak yayımladığı, daha sonra sahneye taşınan ve dizi filmi çekilen, *İbiş'in Rüyası*'dır. Yazar, bahsi geçen eserinde, "basit bir konu ve az bir şahıs kadrosu ile tasvirde, tiplerde, üslupta derinleşmiş, canlı şahsiyetler yaratmıştır." (Ercilasun, Ocak-Şubat 1981: 31). Bu canlı şahsiyetlerden en önemlisi, şüphesiz ki romanın başkahramanı Nahit'tir. Sahne sanatkârı Nahit'i tüm yönleriyle tanıtmaya gayreti içinde olan yazar, onun çocukluk yıllarındaki tiyatro tutkusunu, ilerleyen yaşlarda İbiş tiplemesiyle tulûat tiyatrosundaki başarısını, halkın gözündeki haklı şöhretini, evlilik ve aşk hayatını anlatır.

İbiş'in Rüyası'ndaki Nahit, tasvir edilen portresiyle, karakteriyle, tiyatro tutkusuyla, yaşam serüveniyle Komik-i Şehir Naşit'i akla getirir. Diğer bir ifadeyle, *İbiş'in Rüyası*'nda Nahit'e vücut veren yazar, Naşit'in hayatından ilham aldığını, onun hayatını kurgusal bir zemine taşıdığını düşündürür. Nitekim herhangi bir karşılaştırma yapılmamış olsa da, *İbiş'in Rüyası*'na dair şimdiye kadarki çalışmalarda aynı tespit savunulur. Ancak Tarık Buğra'nın yazdığı roman ile Naşit'in hayatını anlatma gibi bir kaygısının olmadığı da malumdur. Ergün Sav'ın şu cümleleri meseleye açıklık getirecek içeriktedir: "Nahit Bey'in, büyük halk tiyatro

1 Bahsi geçen yazılara örnek olarak şu künyeler verilebilir: [İsimsiz] (1927). *Komik-i Şehir Naşit Bey*. İstanbul: Haftalık Mecmua; Kaygılı, Osman Cemal (17 Mart 1938). "Jübile Dolayısıyla: Komik Naşit'e Dair Hatıralarım". *Kurun*, 2; Server, Cemaleddin (22 Mart 1938). "Naşit". *Son Telgraf*, 6.; Sedes, Selami İzzet (3 Mart 1938). "Halkın Çok Sevdiği Sanatkâr Naşit'e Jübile Yapılıyor". *Akşam*, 6; Güngör, Selahaddin (Mart 1938). "Büyük Sanatkâr Naşit Hayatını Anlatıyor: Meşekkat ve Macera Dolu 35 Sanat Yılı Nasıl Geçti?". *Darülbedayi*, 88: 10-16.; Nusret Sefa Coşkun, "Naşit'e Dair Hatıralar", *Son Posta*, 29 Nisan 1943, s. 5; Hikmet Feridun, *Komik Naşit Bey Anlatıyor: En Çok Neye Güldünüz?.. Akbaba*, S. 14, 5 Nisan 1934, s. 17-18.

adamı Naşit'le arasında benzerlik var. Fakat yazar, bu benzetmenin yapılmasını istemiyor. Oyunun bir 'yaratış' olarak alınmasını istiyor." (Kasım 1972: 18)

Ergün Sav, *İbiş'in Rüyası*'nın sahnelenmesine dair yazısının ilerleyen satırlarında, bir yazarın "yaşamış bir kişinin hayatından esinlenip oyun" yazabileceğini, ancak "vereceği, vermek istediği durum ve iç dünya çizgilerini istediği gibi" çizme hakkına da sahip olduğunu belirtir. Bunca tarihî oyun arasında başarıya kavuşanların, "kuru olayları sahneye çıkarmayıp bir yorum getiren, bir şeyler anlatan, kişiliğinin damgasını basan" yazarlar tarafından kaleme alındığını savunur (Sav Kasım 1972: 18). Sabahattin Engin de benzer şekilde, yazarın eser üzerindeki tasarrufundan şu cümlelerle söz eder:

"*İbiş'in Rüyası*, her yönüyle büyük halk tiyatrosu adamı Naşit'in hayatı değildir. Hatta pek çok yönleriyle ona benzemez. Bu yazar için bir eksiklik değil tersine bir meziyettir. Çünkü sanatçı taklitçiden ayrılır. Bir konuyu veya bir hayatı yansıtırken onu olduğu gibi ele alan yansıtan bir kişi değildir." (Ocak, 1973: 14)

Tüm bu ifadelerden hareketle denilebilir ki, yazarının muhayyilesinde şekillenip kurgusal bir dünyanın ürünü olan edebî metin gerçek hayatı tüm çıplaklığıyla anlatmaz. Dolayısıyla *İbiş'in Rüyası*'ndaki Nahit'in birebir Naşit olduğunu belirtmek hem hatadır hem de yazarını değersiz kılmaktadır. Ancak bir yazarın gerçek hayattan, yaşamış bir şahsiyetten ilham alarak eserini yazabileceği de inkâr edilemez. Bu dikkatle *İbiş'in Rüyası*'na baktığımızda, Nahit karakterinin Naşit ile ilişkisini çözümlenmek mümkün olacaktır. Zira Naşit'e dair yukarıda anılan kaynaklardan hareketle yapılan biyografik okumalar, onun Nahit'le bağına ortaya çıkarmaktadır. Çalışma neticesinde gerçek ile kurgu arasındaki kırılma noktaları tespit edilecek, Tarık Buğra'nın çizdiği kurgusal dünyanın ipuçları elde edilecektir. Ancak öncesinde romandaki olay örgüsüne yer vermek, yapılacak tespitlerin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Olay Örgüsü

Nahit, sert ve kuralcı bir paşanın oğludur. On iki yaşında, bir Ramazan gecesi "paşa baba"sıyla tiyatroya gider. İzlediği oyunun tesiriyle sahneye çıkma, sanatçı olma hevesine kapılır. Babasının karşı koyması üzerine on yedi yaşında evden kaçarak hayallerinin peşinden gider. Önce Kumkapı'da bir pansiyona, daha sonra arkadaşı Vasıf'ın Servili Medrese'deki tek odalık hüccesine yerleşir.

Darülbedayi'de sahnelenecek *Jül Sezar* oyunu için figüran aranmaktadır. Seçmelere katılan Nahit, bu figüranların arasına katılmaya hak kazansa da Darülbedayi'nin kadrosuna giremez. Artık o Şehzadebaşı'ndaki tulûat tiyatrolarında şansını deneyecektir. Buradaki bir tulûat tiyatrosunda Bolulu aşçı rolüne çıkarak kepçe ile İbiş'i kovalar. Aynı zamanda, Muhsin Bey çağırdığı zaman Darülbedayi'de sahnelenen piyeslerde irili ufaklı rollere çıkar. Nahit, Darülbedayi'de Sadi Rıza ile arkadaşlık kurar, Vedia ile de aşk yaşamaya başlar. Bu aşkı evlilikle nihayetlendiren Nahit ile Vedia'nın iki çocuğu dünyaya gelir. Bu süreçte Murat Bey'in tiyatrosunda çalışmaya başlayan Nahit, seyirci tarafından tanınır ve kendisini halka kabul ettirir.

Murat Bey, komedi oynayalım teklifinde bulunarak, Nahit'in yeni bir komediyen tipi üzerinde düşünmesini sağlar. Komedi için sahne düzenlemesinden oyunlara kadar her türlü hazırlığı yapan Nahit, tiyatronun adını dahi bulmuştur: Nuran Tiyatrosu. Yeni bir İbiş portresiyle izleyicinin karşısına çıkarak İstanbul'da şöhretin kapılarını aralayan Nahit, halkın gözdesi olur. Murat Bey'in hisselerini devrederek Çukurova'ya dönmesi üzerine, Nuran Tiyatrosu'nun da artık tek patronudur. Ancak Nahit'in Vedia'dan yana şansı yoktur. Onun kıskançlıkları şiddetli tartışmalara yol açar ve zaman içinde bu ilişki boşanmayla sonuçlanır. Vedia'nın telkinleriyle çocukları da Nahit'e düşmandır. Meseleyi bu haddeye getiren ise Sadi Rıza'nın Vedia'yla yaptığı konuşmadır. Sadi, Nahit'in kendisini aldattığını söyleyerek Vedia'nın kıskançlık duygularını perçinlemiştir. Nuran Tiyatrosu'na gelerek bu konuşmayı Nahit'e itiraf eden Sadi, en yakın arkadaşının hiddetine maruz kalarak tiyatrodan kovulur.

Tüm enerjisini tiyatroya vakfeden Nahit'in tiyatrosuna, kantocu olmak üzere iş arayan Hatice gelir. Daha ilk günden konuşmasıyla, sakinliğiyle ve dansıyla Nahit'in gönlünü çalar. Sahne adı Semra Seha olan Hatice, kantolara çıkarak ve piyeslerde rol alarak zaman içinde halkın beğenisini kazanır. Hatice'nin güzelliğine ve çekiciliğine kendini kaptıran Nahit, aldığı karşılık üzerine, tiyatrosuna kazandırdığı yeni kabiliyeti ile aşk yaşamaya başlar. Nahit'in tiyatrodan kovduğu arkadaşı Sadi Rıza ise onun zayıf bir anından istifade ederek affedilmeyi ve Nuran Tiyatrosu'na tekrar girmeyi başarır. İlk yaptığı iş, Hatice ile yakınlık kurmaktır. Zaman içinde Nahit hakkında söylediği yalanlar, Hatice'nin kaprislerine ve kıskançlıklarına yol açar. Hatice de intikam almak için Sadi ile yaklaşılarak benzer duyguları Nahit'te uyandırır. Nihayet bir gün tiyatroya sarhoş gelen Sadi'yi

sahneye çıkararak Nahit, onun üzerinden İbiş rolünü oynayarak eski arkadaşını izleyici karşısında rezil eder, Hatice'den de ayrılır. Hatice ise bu acıya dayanamayıp kendini vurur, Nahit de tiyatroyu kapatıp sahnelere veda eder.

Ana hatlarıyla anlatılan *İbiş'in Rüyası*'ndaki olay örgüsü, anlaşılacağı üzere Nahit'in tiyatro tutkusu ve Hatice'yle aşkı üzerine kuruludur. Olay örgüsü dikkate alınarak roman kahramanı Nahit ile Komik-i Şehir Naşit'in yaşam serüvenleri alt başlıklardaki tespitler üzerinden takip edilecektir.

Tiyatroya İlk Merak ve “Paşa Baba”ların Tepkileri

İbiş'in Rüyası'ndaki Nahit ile Komik-i Şehir Naşit'in hayatına dair ilk dikkat çeken benzerlik, baba figüründe karşımıza çıkar. Nahit'in babası, ismiyle değil “paşa baba” hitabıyla anılır. Böylelikle onun paşa unvanına vurgu yapılır; kendisi otoriterdir ve sert bir mizaca sahiptir (Buğra, 2018: 9). Gerçek hayatta Naşit'in babası, II. Abdülhamid'in eczacıbaşısı Miralay Ahmet Bey'dir. Mahallede nüfuz sahibi, oğlunu kendi istekleri çerçevesinde yetiştirme eğilimi gösteren otoriter bir kişiliktir (Coşkun, 23 Ocak 1939: 7; Biret, 2005: 30). Bu manada, romandaki “paşa baba” ile Miralay Ahmet Bey'i özdeşleştirmek mümkündür.

İbiş'in Rüyası'ndaki Nahit, ilk defa on iki yaşında bir Ramazan gecesi babasıyla birlikte tiyatroya gider. Sahnedeki oyun ve bilhassa tiyatrocunun onu derinden etkilemiştir (Buğra, 2018: 9-10). Öyle ki rüya âleminde Nahit'in hayatında varlığını sürdürür, onun tiyatroyla bağını kuvvetlendirir (Öztürk, 2004: 143). Nahit'teki bu ilgi gün geçtikçe tutkuya dönüşür; babası ise evvelinde ciddiye almasa da tiyatroyu oğluna yasaklar. Nahit ise gizli gizli tiyatroları takip etmeye ve piyesler okumaya devam eder:

“Artık tiyatroya gidebiliyor, piyesler okuyor, eleştirmeleri kovalıyordu. Bu ilgi başlangıçta babasının hoşuna giderdi. İstanbul'un snobizmi Darülbeydi'yi benimsiyor, tiyatroyu entelektüel bağların arasında sayıyordu. (...) Tiyatro iyi idi ama tiyatroculuk hâlâ kötü bir şey. Konu böylece ev içi çekişmelerinden biri olup çıkmıştı. Artık tiyatroya gizli gidiliyor, piyesler gizleniyordu.” (Buğra, 2018: 12-13)

Nahit, yaşı ilerledikçe babasının sert ve kırıcı üslubuna dayanamaz; on yedi yaşına geldiğinde, hayalleri uğruna evini terk ederek bir pansiyon odasına sığınır. Böylelikle “İbiş'e doğru ilk adım” atılmıştır (Buğra, 2018: 13). Kurgu dünya-

sında baba figüründen kaynaklanan kırılma noktası, tiyatroya yönelik aynı ilgi ve sonrasındaki tepkiye rağmen, Naşit'in hayatında farklı bir sonuçla neticelenir.

Nahit gibi Naşit'i de ilk defa babası tiyatroya götürür. Bir gün Naşit, okuldaki derslerinde başarı göstererek öğretmeninden "aferin" alır. O günün akşamında, evlerine misafir gelen adliye reislerinden Halil Neşet Bey ile tiyatroya giden Miralay Ahmet Bey, ödül olarak oğlunu da yanına alır. Naşit, Abdi Efendi'nin tiyatrosunda izlediği oyunun kendisinde hâsil ettiği duygu hâlini şöyle anlatır: "*Anadolu Köy Düğünü* ilk seyrettiğim ve beni tiyatroya âşık eden oyundur. Şimdi ne zaman *Anadolu Köy Düğünü*'nü oynasam, çocukluğumu ve o geceyi hatırlar, bu oyunda hatıralarımı, kendimi ve oynamakta da diğer eserlerin üstünde bir zevk bulurum." (Coşkun, 24 Ocak 1939: 7, 13). Anlaşılabacağı üzere *İbiş'in Rüyası*'ndaki Nahit'e tiyatro merakı aşıl原因an ilk oyun, Naşit'te de benzer etkiyi yaratmıştır.

İstanbul'da tiyatronun merkezi konumundaki Şehzadebaşı'nda doğan Naşit, muhitindeki Kavuklu Hamdi, Hasan Efendi, Abdi Efendi ve Mınakyan tiyatrolarına gider. Onların sahnedeki performanslarını, ertesi günü mahalle arkadaşlarıyla tekrar eder. Naşit'teki İbiş olma merakının bu yıllarda başladığını aşağıdaki cümlelerden anlamak mümkündür:

"Taşları dizer, çocukların oturacağı yerle sahneyi ayırırdık. İki ağaç arasına da ip gerer, uçurtma kâğıtlarından süsler yapardık. Ben ağzımla müzika çalardım. Kambur Sadi de bir gaz tenekesinin üzerine iki değnekle tempo tutardı. Bu teneke caz [kötü çalan orkestra], mahalleyi yerinden oynatacak derecede muazzam gürültüler çıkarırdı. Bizim patırtımız yanında Gregor'un cazının gümbürtüsü sinek vızıltısı gibi kalır. Bir akşam evvel ne görmüşsek tiyatrodaki rolleri aramızda taksim eder oynamaya başladık. Muhakkak ben İbiş olurdum." (Coşkun, 23 Ocak 1939: 12)

Naşit, arkadaşlarıyla birlikte zaman içinde tiyatro faaliyetlerini ilerletip ev bahçelerinde temsil vermeye başlar. Yatak çarşafından perde, tahtadan kulis yaparak mahalleliye performans sergiler. Onun Karagöz'e merakı da çocukluk yıllarına uzanır. Şehzadebaşı'ndaki Fevziye Kırathanesi'nde Hayalî Kâtip Salih'in Karagöz gösterilerini izler. Zaman içinde tiyatrodan başka bir şey düşünemez hâle gelen Naşit, ders kitaplarının arasında bile "Hamdi'nin, Hasan'ın, Abdi'nin mütebessim yüzlerini, Mınakyan'ın bol mimikli suratını" görür (Coşkun, 24 Ocak 1939: 7).

Kurgusal dünyadaki Nahit gibi Naşit'in babası da oğlundaki tiyatro tutkusunu fark edince yasakçı bir politika izler, onu bu hevesten vazgeçirmeye çalışır. Miralay Ahmet Bey, Naşit'in baytar olmasını ister; Naşit ise Muzika-i Hümayun'a girerek tiyatro eğitimi alma hevesindedir. Kaçma tehdidine rağmen babasını ikna edemez ve baytar mektebine kaydolur. Ancak Naşit, her şeyi göze alarak okuldan kaçır ve ailesine kesin kararını şu cümleyle verir: "Ben baytar olamam! Zorla gönderirseniz her gün kaçırım. Beni Muzika'ya yazdırın!.." (Coşkun, 25 Ocak 1939: 7). Naşit'in babası, daha fazla ısrar edemeyerek Naşit'i Muzika'ya göndermek zorunda kalır. Anlaşıyor ki Nahit ile Naşit'in küçük yaşlardaki tiyatroya ilgileri aynı zemindedir. Ancak gerçek hayatta babasını ikna ederek hayallerinin peşinden giden Naşit'e karşılık Nahit, kurgusal dünyada ailesini hiçe sayıp aile desteği almadan, tek başına tutkusunu takip etmiştir.

Nasıl Yeişiler: Alaylı mı Mektepli mi?

İbiş'in Rüyası'nda Nahit, liseyi bitirir bitirmez evden kaçarak Kumkapı'da bir pansiyona taşınır. Darülbedayi'nin ve diğer büyük küçük tiyatroların eşliğini ay-larca aşındırır. Her işe razı olduğu hâlde hiç kimseden olumlu bir yanıt alamaz. Bir müddet sonra kaldığı pansiyonun kirasını ödeyemediği için arkadaşı Vasif'ın odasına yerleşir. Ümidini keseceği anda Darülbedayi'nin kapısında gördüğü bir ilân, tiyatroya figüran olarak başlamasını sağlar. Muhsin Bey'in idaresinde *Jül Sezar* piyesinde figüranlık yaptığı hâlde, Darülbedayi'nin kadrosuna girmeye hak kazanamaz. Ümidini yitirmeyip Şehzadebaşı'ndaki tulûat tiyatrolarına yönelir. Bolulu aşçı rolünde sahneye çıkmayı başarır. Ancak tiyatroya dair profesyonel bir eğitim almaz, figüranlıklarla ve küçük rollerle bu işe adım atar. Kendi tabiriyle tiyatroya yoksulluk çekerek sıfırdan başlar. Hatice, Nahit'in çok tekrarladığı bu sözleri tartıştıkları bir gün yüzüne vurur: "-Bana baksana sen... Sen kendini ne sanıyorsun? Nasıl da övünüyor, böbürleniyordu, büyük sanatçı beyefendi? Ne o? Sıfırdan başlamış... Yoksulluk çekmiş. Hatırladın mı, hindi gibi kabara kabara anlattığını, ha? Sıfırdan başlamak ha?" (Buğra, 2018: 175)

Nahit'in tiyatroya "sıfırdan başlamış" olduğu döneme yönelik bir tespit, Naşit'in dışında, eserle yazar arasındaki ilişkiye dikkat çekmeyi gerekli kılar. Zira evden kaçıp önce pansiyon odasına, daha sonra Servili Medrese'de arkadaşı Vasif'ın yanına yerleşen Nahit, bu süreçte parasızlık ve işsizlik nedeniyle bir kuru ekmeğe muhtaç hâlde gelir. Onun bu yokluk devresi, Tarık Buğra'nın öğrencilik yıllarını akla getirir. Beşir Ayvazoğlu, yazarın sınıfta kaldığı için Tıp Talebe

Yurdu'ndan atıldığı dönemi şu cümlelerle anlatır: "Hayatının en sıkıntılı yılları başlamıştı. Bir süre parklarda sabahlamak zorunda kaldı. Birkaç ay da Küllük'te sandalyeleri birleştirip tavlayı yastık ederek yatıp kalktı. Sonunda Adanalı bir öğrenci grubunun kaldığı Fatih Medresesi'ndeki bir hücrede yer buldu." (2011: 14). Tanık Buğra'nın Fatih Medresesi'nde yaşadıkları, Nahit'in Servili Medrese yıllarıyla benzerlik taşır. Bir diğer ifadeyle onun "Fatih Medresesi'nde yaşadıkları *İbiş'in Rüyası*'na da malzeme olmuştur." (Ceyhan, 2011: 192)

Asıl kıyaslamaya geri dönecek olduğumuzda Nahit'e karşılık Naşit, babasını ikna ederek 8 Mart 1904'te, on beş yaşında iken Muzika-i Hümâyün'a girer. Kendi tabiriyle, "hudâyînâbit [başıboş, kendi kendine]" yetişmemiştir (Coşkun, 25 Ocak 1939: 7). Kuklacı Halim Bey, Viyolonist Zeki Bey, Muallim Zâti Bey, M. Betrand, Abdi Efendi onun musiki eğitiminde ve sahne tecrübesi kazanmasında ciddi rol oynarlar. Naşit, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Muzika sanatkârı sıfatıyla orta oyunu, operet, hokkabazlık, pandomima ve dramlarda her gösterilen işi yapma muvaffakiyetine erişir (Biret, 2005: 31).

Naşit, Muzika'da pek çok sahne sanatkârı tanısa da Abdi Efendi'ye ayrı bir değer atfeder. Zira ilk sahne tecrübesi, Abdi Efendi'nin idaresinde II. Abdülhamid'in huzurunda oynadığı *Sakallı Gelin*'deki çingene çalgıcı rolüdür (Coşkun, 26 Ocak 1939: 7). II. Meşrutiyet'ten sonra Abdi Efendi ile birlikte İstanbul'un çeşitli semtlerinde temsiller de verir. Fevziye Tiyatrosu'nda oynadıkları bir gün Abdi Efendi, kuşağını ve kavuğunu vererek onu birinci komik vazifesine yükseltmiştir (Coşkun, 12 Şubat 1939: 8).

Sonuç olarak Naşit, ailesinin izni ile tiyatroya adım atar, Muzika'daki hocalarının rehberliğinde tiyatroyu öğrenir. Kurgu dünyasındaki Nahit ise bir hoca rehberliğine tâbi olmadan, tiyatrolarda aldığı küçük rollerle "sıfırdan" sahne hayatına atılır (Buğra, 2018: 8). Bu durum, gerçeğin kurguya dönüşümündeki kırıma noktalarından bir diğeridir.

Yeni Bir *İbiş'in Doğuşu*

Nahit, Darülbeydi'de küçük rollerle sahneye çıkıp adından söz ettirdiği sırada, Murat Bey'in tiyatrosunda çalışmaya başlar. Bir akşam sahnelenen piyeste, oyuncular rollerine iyi bürünemediği için "gülünç değil, tatsız, manasız" bir durum ortaya çıkar. Nahit, bu durum karşısında mimikleriyle bir hamle yapar, izleyicileri güldürerek oyunun seyrini değiştirir. Murat Bey, Nahit'teki yeteneği

fark ederek komedi oynama teklifinde bulunur. Nahit, bu fikir üzerinde düşünür, nasıl bir komik olması gerektiği üzerine kafa yorar. Zira "Kel Hasan'lar, Abdi'ler, onlar tamamlanmış, ortaya çıkmış büyük yapılarıdır." (Buğra, 2018: 48). Nahit, onlardan farklı yeni bir İbiş tipi yaratma gerekliliğini hisseder; onun bu uğurdaki gayreti aşağıdaki cümlelerde anlatılır:

"Kolay değildi bu. Kısa zamanda da olmadı. O koskocaman, o dev gibi İbiş'in çizgileri tek tek ve uykusuz araştıran, didik didik eden gecelerde de, en beklenmedik, en umulmadık zaman ve yerlerde de, fakat en önemsizleri dâhil, koşturan, nefes nefese bırakan aylar gibi geçiyordu eline:

Mesela, yolda dalgın dalgın -daima olduğu gibi İbiş'in peşinde giderken-kulağa çarpıveren bir satıcı veya bir serseri, bir külhan sesi, mesela en dalgın, en uykulu zamanında gözünün beyne aktarıverdiği bir bakış, bir gülüş, bir şaşkınlık. Mesela Kantarcılar'daki bir kahvede rastladığı bir bıyık. Yemiş İskelesi'ndeki bir nâra." (Buğra, 2018: 49)

Nahit, Nuran Tiyatrosu adını verdiği sahnede, halktan unsurlar da ekleyerek yeni İbiş tipini ortaya çıkarır. Ayrıca, komedi için tüm ayrıntıları düşünerek "kantoları, varyeteleri, düettoları ile" klasikleşecek bir tiyatro yaratır. Başarı ile İstanbul halkının güldüren yüzü olur, kendisini "yüksek sanat çevrelerine" kabul ettirir (Buğra, 2018: 50).

Kurgu dünyasındaki Nahit gibi gerçek hayattaki Naşit de İbiş tipine yeni bir vücut vermeyi, sahne hayatının ilk yıllarında kararlaştırır. 1911'de kendi adıyla ilk tiyatro kumpanyasını kurduğu zaman, "önceki tuluat ustalarının halka sevdikleri 'İbiş' tipini sadece aptal bir uşak olmaktan kurtarmaya" çalışır; muvaffak olarak onu, "bir zaman sonra tuluatın vazgeçilmez komik tipi[ne]" dönüştürür (Biret, 2005: 32). Bunun yanında, sahne hayatının ilk yıllarında "tulûatı alafan-galaştırmak, ona yeni bir veçhe vermek" kararıyla kendi tiyatrosunda yeniliklere imza atar (Coşkun, 17 Şubat 1939: 10). Selahattin Güngör'le yaptığı bir röportajda tulûata katkısından şu sözlerle bahseder:

"Tulûata taklitli komedi şeklini ilave eden benim. Mesela *Rüyada Taaşşuk* piyesinin rüya perdesinde Komik Hasan Efendi, yalnız kel misafir, kekeme misafir, topal çalgıcı gibi bir takım şahsiyetleri söyletirdi. Ben ise oyunun aynı perdesine Tütüncü Meşhedî Abbas, Tenekeci Mişonaçi, Arabacı Hüsmen Ağa, Bozacı Bayram Ağa, Kalaycı Hayreddin Usta gibi yerli tipleri ilave etmişimdir. Bunlar da sırasıyla sahneye gelip konuşurlar. Ehemmiyet

verdiğim şeylerden biri de provadır. Birçok defalar prova etmedikçe hiçbir oyuna girmem.” (Mart 1938: 16)

Naşit, sahnesindeki yerli tipler ve hazırlık amacıyla eklediği provaların yanı sıra müzikli kuvartetler, varyeteler gibi asra uygun oyunlar hazırlar. Sahnesinde Anadolu türkülerine, köy havalarına, sazla çalınan yerli koşmalara yer verir. Ayrıca, “her gün başka bir tipin halet-i ruhiyyesini canlandırmak ve her defasında değişen başka bir karakterin, meşrep ve mizacını -mükemmeliyet derecesindeki iktidarıyla- yaşatmak suretiyle tulûatı yeknesaklıktan” kurtarır (Server 22 Mart 1938: 6).

Evlilik Hayatı

İbiş'in Rüyası'nda Nahit, Muhsin Bey'in verdiği roller ile Darülbedayi'de sahne alırken Vedia ile tanışır. “Tatlı, güzel, iffetli ve kültürlü” bir kız olan Vedia, Fransız Lisesi'nde ve Darülfünun'da eğitim alır. Darülbedayi'de “bir büyük rol için bir Türk hanımı aradıklarını öğrenince” her şeyi göze alarak sahneye atılır (Buğra, 2018: 28). Darülbedayi'de tanıştıkları Nahit ile bir müddet aşk yaşadık-tan sonra geleceğin ünlü tulûat ustasıyla hayatını birleştirir. Ancak o, Nahit gibi tiyatroya tutkuyla bağlı değildir. Tulûatı ise küçük görür; hatta Nahit'in tulûatla ilgilenmesini, İbiş rolüne girmesini hazmedemez. Aslında onun istediği, Nahit'in sadece eviyle ilgilenen bir eş olmasıdır. Bu düşünceler içinde Vedia ile Nahit'in iki çocuğu dünyaya gelir. Vedia, “Nahit'i yolundan ayıramayacağını, oyunculara karşı sıcak ve eli çok açık davranışını değiştiremeyeceğini” anlar (Buğra, 2018: 30). Kıskançlık krizleri şiddetli tartışmalara yol açar, Sadi'nin de araya nifak sokmasıyla, severek evlenen bu çift ayrılır.

Evlilik aşamasından sonra kurgu dünyasındaki Nahit ile gerçek hayattaki Naşit'in hayatındaki sapmalar daha çok belirginleşir. Naşit, ilk evliliğini 1917'de, yirmi sekiz yaşındayken Leman Hanım'la yapar. Evliliğinin ilk yıllarında “yaşayışından, sanatından, karısından, kazancından ve başarılarından memnun” bir hayat sürer (Arpad, 2001: 105-106). İlerleyen yıllardaki problemlerden ise şöyle bahseder. “Ben çocuğum olsun istiyordum ama maalesef o güne değin bu isteğim gerçekleşmemişti. Biraz bu sebeple biraz da birlikte oturduğumuz annesi yüzünden eski huzurumuz yoktu. Bazen benim hovardalıklarım da mesele oluyordu.” (Biret, 2005: 35). Neticede Naşit, Leman Hanım'la olan dokuz yıllık evliliğini bitirir. Ancak onu hayatından tamamen çıkarmaz; Amelya Hanım ile evliyken de Leman Hanım'a sahip çıkar. Hayatının son yıllarında geçim sıkın-

tısı yaşadığı süreci anlatırken bu meseleye de değinir: "Biri Langa'da, diğeri de Şehzadebaşı'nda bulunan iki eve hem zaman, hem de para yetiştirmek, giderek imkânsız hale geliyordu. Haftanın bazı günleri Langa'ya, bazı günleri de Şehzadebaşı'na, elim kolum paketlerle dolu taşınıp duruyordum." (Biret, 2005: 44)

Nahit ile Naşit'in hayatına giren ilk kadınları karşılaştığımızda, her iki evlilik de boşanmayla sonuçlanır. Nahit'in Vedia'dan çocukları olduğu hâlde, Naşit'in Leman Hanım'dan çocuğu yoktur.

İbiş'in Rüyası'nda Nahit'in hayatına giren ikinci kadın Hatice'dir. Nahit, birlikteliklerinin ilerleyen günlerinde, Hatice'nin evlenip boşandığını ve çocuğu olmadığını öğrenir. Evlilikle sonuçlanmayan bu aşk hikâyesi Hatice'nin intiharı, Nahit'in de tiyatroyu bırakmasıyla neticelenir. Naşit ise Leman Hanım'la evli iken gönlünü Şark Tiyatrosu'ndaki kantocu Amelya Hanım'a kaptırır. 1926'da evlenen bu çiftin iki çocuğu dünyaya gelir. Her ikisi de Türk tiyatro ve sinema dünyasının ünlü isimleri arasındaki Selim Naşit ve Adile Naşit'tir.

Kurgu dünyasındaki Hatice ile gerçek hayattaki Amelya Hanım arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir: Hatice, kantocu olmak için Nuran Tiyatrosu'na gelir ve devrinin ünlü bir kantocusu olur. Amelya Hanım da aynı şekilde dönemin kantocuları arasındadır. Şarkılarını söylerken "koyu kestane saçları, bembeyaz teni ve fıldır fıldır dönen ele gözleri ile Naşit Bey'i tam 12'den vurmuştu[r]." (Hiçyılmaz, 1999: 45)

Nahit'in Hatice ile yaş farkı, Naşit ile Amelya Hanım arasında da mevcuttur. Hatice yirmi, yirmi beş yaşlarındandır ve Nahit'ten oldukça küçüktür. Nahit ise bu aşkı iç sesiyle kendisine söylediğinde yaşını açıklamış olur: "Otuz yedi yaşında yıldırım aşk! 'Güldürme beni' diye geçirdi içinden." (Buğra, 2018: 109). Anlaşılacağı üzere aralarında yaklaşık on iki ile on yediye yakın bir yaş aralığı vardır. Naşit'in de aynı şekilde, Amelya Hanım'ı sevdiği sırada aklındaki en önemli sorunlardan biri yaş farkıdır. 1926'da evlendiği göz önüne alındığında, otuz yedi yaşında olduğunu tespit etmek mümkündür.

İbiş'in Rüyası'ndaki Nahit'in Hatice'ye, gerçek hayatta ise Naşit'in Amelya Hanım'a aşkı benzer bir etkiyle alevlenir. Hatice, kantocu olmak için Nuran Tiyatrosu'na geldiğinde, tiyatronun patronu olan Nahit'e kendini beğendirebilmek için performans sergileyecektir. Müzisyenlerin çalacağı parça için kendisinden bir türkü önerisi istenir. Hatice'nin bu türküden hatırlayabildiği mısralar şöyledir: "Damdan dama atlar yar. Hop sana yandım/ Püskülleri sarkar yâr. Bir

tanem." (Buğra, 2018: 87). Ancak tiyatrodaki müzisyenler bilmedikleri bu parçayı çıkartamazlar. Nahit, Hatice'nin türküyü söylemesini ve müzisyenlerin de parçayı çalmasını ister. Hatice ile özdeşleşen bu mısralar, daha ilk söylenişinde Nahit'i de etkiler:

"Türkü de, onun söyleyişi de ortaya çıkıvermişti. Nefis bir şeydi bu. Neşeli, cıvıl cıvıl, domuz mu domuz. Hem çok sevilen, çok, çok istenen hem de tepindirecek kadar öfkelenilen güzel çocuğa, acemi çaylağa, o yutulmuş öfke ile dünyanın en tatlı yosması, yosma mizaçların en tatlısı işte böyle seslenebilirdi. Nahit bayıldı. Şimdi oyunu, bu sesi yakalayan -keş-feden- kadının oyununu daha çok merak ediyordu." (Buğra, 2018: 89)

Hatice'nin türküsü, Amelya Hanım'ın Şark Tiyatrosu'ndaki bir sahne performansını hatırlatır. Naşit, Şark Tiyatrosu'nda yıldızının parladığı gecelerden birinde, sahneye çıkmak için makyajını yapar, aynı zamanda sahnedeki kantolara kulak verir. Sahnede Amelya Hanım *Arşın Mal Alan* operetinden bir düetto okumaktadır. Amelya Hanım'ın "Aşk nedir bilmezdim, seni gördüm bend oldum!" parçasındaki yanık sesi, Naşit'in aşkıdaki ilk kıvılcımdır:

"Düetto bitip perde kapanıncaya kadar kuliste kaldı, dalgın dalgın dinledi. Çocuksuz geçip giden evliliğinde kendini bir türlü yüzde yüz mutlu bulmayan Naşit, Amelya'nın 'Aşk nedir bilmezdim, seni gördüm bend oldum!' parçasına bağlanıvermişti. Azerî müziğinin hafif baygın melodisiyle içine bir kıvılcım düşmüştü. Mutluluğunun eksik yönünü o şarkıda bulmuş gibiydi." (Arpad, 2001: 106)

Naşit, dinlediği *Arşın Mal Alan* operetindeki düettodan sonra, Amelya Hanım'a duygularını açar. Aşkına karşılık bulması üzerine, ilişkilerinin ilk sürecinde tiyatronun diğer üyelerinden gizleyecekleri birliktelikleri de başlar.

İbiş'in Rüyası'ndaki Nahit Hatice'yi nasıl severse Naşit de Amelya Hanım'a bir o kadar tutkundur. Burhan Arpad'ın verdiği bilgiye göre Naşit ile Amelya Hanım herkesten gizli sevgili iken birkaç hadise yaşanır. Naşit, Amelya Hanım'ın Kapalıçarşı esnafından Havlucu Kerami Bey'le evleneceğini haber alınca silahıyla sevgilisini yaralamıştır:

"Amelya'nın çarşılı bir havlucuyla evleneceği haberini duyduğu gün bey-ninden vurulmuşa dönmüş, saatlerce rakı içmişti. Bir ara, Amelya'nın soyunma odasına girmiş, elinde tuttuğu tabancayı genç kadının omzuna dayayıp korkutmak istemişti. Fakat, elinin fazlaca titremesinden, taban-

ca ateş almış ve kurşun meme ucunu sıyırmıştı. Kulistekiler telaşlanmış, Amelya baygınlık geçirmişti.” (Arpad, 2001: 107)

Yaşanan bu hadisenin ardından 1926 yılbaşı gecesinde, Amelya Hanım'ın Kumkapılı bir fırıncıyla nişan töreni gerçekleşir. Tören gecesi Naşit, "Amanvermez Avni" rolündeki elbiselerini giyip bir elinde muştası diğerinde tabancasıyla fotoğraf çektirir. Bu fotoğrafın arkasına yazdığı tehdit içerikli notu imzalayarak, tiyatrodaki bir çalışanı aracılığıyla Amelya'nın annesi Virjin Hanım'a iletir. Notu okuyan Virjin Hanım bayılır, nişan töreni iptal edilir. Naşit ile Amelya Hanım'ın aşkı bu hadiselerin ardından resmîyet kazanır. (Arpad, 2001: 107-108)

Nahit ile Naşit'in aşk hayatlarında benzerlikler kadar farklılıklar da mevcuttur. Zira Nahit, hayatına giren ikinci kadın olan Hatice ile evlilik hayatı yaşamaz; Naşit'in ise Amelya Hanım'la birlikteliği evlilikle sonuçlanır. Hatice'nin çocuğu olmuyorken Naşit'in Amelya Hanım'dan iki çocuğu dünyaya gelir; aksine onun Leman Hanım'dan çocuğu yoktur. Romanın sonunda Hatice intihar edip Nahit tiyatroyu bırakırken, Naşit Amelya Hanım ile mutlu bir evlilik geçirir ve hayatının son demlerine kadar da sahnededir.

İbiş'in Rüyası'ndaki Nahit ile gerçek hayattaki Naşit'in evlilik hayatına dair son tespit çocuklarıyla ilgilidir. Nahit'in Vedia'dan biri kız bir erkek iki çocuğu dünyaya gelir. Ancak onlar, annelerinin telkinleriyle "babalarını utanılacak biri, bir soytarı, bir yüzkarası, pis düşkünlükleri yüzünden evini barkını, çoluk çocuğunu silkip atmış bir serseri" sanırlar. Vedia, çocuklarıyla babasının arasına, "tam bir şeytan ustalığı ve dikkati ile bir demir perde" diker. Nahit'in çocuklarına ulaşabilmek için gösterdiği gayreti sonuçsuz kalır; onlar, babalarını "bir canavar gibi" görürler. (Buğra, 2018: 32)

Naşit'in ise çocukları arasında bir anne engeli yoktur. Selim Naşit ve Adile Naşit, babalarının yanında yetiştikleri gibi sevgisinden de mahrum kalmamışlardır. Oyunculuga eğilimlerinde babalarının tesiri etkili olmuştur. Naşit, kızı Adile'nin tiyatroya yeteneğini küçük yaşta fark eder. Adile'nin Sürpik Dudu rolündeki bir tekerlemeyi ezberlemesi üzerine kendisi Haçık, kızı da Sürpik rolüne girerek karşılıklı oynarlar (Arpad, 2001: 112). Selim Naşit'in anlatımına göre babası, Adile'nin eğitilmiş bir tiyatrocunun olmasını isterken kendisinin de tıp eğitimi almasından yanadır:

"Babam, her ikimizdeki tiyatroculuk yeteneğinin farkındaydı ama bunu hiç belli etmiyor, özellikle de benim, dede mesleği olan tıp alanında tah-

sil yapmam gerektiğini her vesileyle tekrarlıyordu. Adile'nin tiyatroculuk hevesine pek karşı çıkmıyordu. Sık sık anneme 'Selim hekim olacak ama bu maskara kız tiyatrocü olacaksın, mutlaka okullu tiyatrocü olmalı!' diyor böylece benim aktörlük hayallerim suya düşüyordu." (Biret, 2005: 40)

Naşit, zaman içinde oğlunun tiyatroya ilgisini hoş karşılar. Geçmişte kendisine nasıl karşı konulmadıysa o da Selim Naşit'i kararlarında serbest bırakır. Çocuklarıyla kurduğu güçlü bağ ile onlar tarafından saygı ve sevgiyle anılır.

Nahit ile Naşit Arasında

İbiş'in Rüyası'ndaki Nahit ile ünlü tulûat sanatçısı Naşit'in hayatı, üstteki başlıklarda, romandaki olay örgüsü üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde takip edilmiştir. Bu başlık altında ise Nahit'in dış görünüşünde, şahsiyetinde ve çalışma hayatında Naşit'in izleri aranacaktır. Tarık Buğra, daha ilk sayfalarda Nahit'in dış görünüşünü tasvir ederek, roman kahramanını okuyucunun gözünde canlandırır. Ortaya çıkan suret, gerçek hayatta Naşit portresiyle neredeyse birebir benzerlik taşır:

"Boyu ortayı ancak bulurdu. Burnu iri ve çarpıktı. Çenesi de öyle. İlk bakışta yakışsız, hatta çirkin bir adam. Ama kestane rengi, kocaman kocaman gözleri, geniş alnı, bir dümdüz, öteki şakağa doğru oraklaşan gür kaşları ona kadınları çeken, erkeklere de saygı uyandıran bir kişilik verirdi. İskarpinleri her zaman pırl pırlıdı. Modaya uygun, geniş paçalı pantolonu hep ütülüydü. Kolalı gömlek giyer, kravatını küçük ve sınıksız düğümledi." (Buğra, 2018: 7)

Nahit'i tarif eden insan portresi, aynı zamanda komediye ve *İbiş* tiplemesine yatkın bir insanın görünüşüdür. Nitekim Murat Bey'in "komedi oynayalım" teklifi karşısında Nahit, ilk başta kendi vücudunu düşünür ve bedenini bir komedi oyuncusuyla ilişkilendirir: "Sevinmiş, hatta heyecanlanmıştı, ama kararsızdı. En iyisi elbette komedi oynamaktı: bu boy, bu burun, bu çene, bu parmak kaşlar? İçinde isterse Hamlet'ler doğsun, büyüsün, Şekspir'lerine kavuşsun... Bu yapı komediden başka neye yarar?" (Buğra, 2018: 47)

Nahit'in karakter özelliklerinde Naşit'i anımsamak mümkündür. Tiyatroya ilk meraklarında değinildiği üzere, Nahit tiyatroya tutkuyla bağlıdır. Paşa babasına isyan ederek evden kaçmasında olduğu gibi Vedia'dan ayrıldıktan sonra da tek tutunacağı dal tiyatrodur. Naşit de aynı şekilde, tiyatroya eğitimi almak için ba-

bası Miralay Ahmet Bey'e nasıl direndiyse komik-i şehir olabilmek için sahne hayatı boyunca disiplinli bir çalışma yürütmüştür.

Nahit ile Naşit, tulûatın dışında tiyatronun diğer dallarında sahne performansı sergilemişlerdir. Nahit, tulûat tiyatrolarında Bolulu aşçı olup kepçeyle İbiş'i kovalarken, aynı zamanda Darülbedayi'de Muhsin Bey'le birlikte piyeslerde rol alır; Murat Bey'in tiyatrosunda Anton Çehov'un *Vişne Bahçesi*'nin hâf-talarca sahnede kalmasını sağlar (Buğra, 2018: 45). Naşit de benzer şekilde, Muzıka-i Hümayun yıllarından itibaren komedi dışında performanslar sergiler. Sahne hayatının ilerleyen yıllarında ise orta oyunundaki Kavuklu ve tulûattaki İbiş tiptemesinin yanı sıra operet ve dram kumpanyalarında, Karagöz canlandırmalarında sahnededir (Hür, 1994: 2).

Nahit gibi Naşit de tiyatro sahibidir. Nahit, Murat Bey'in hisselerini devredip Çukurova'ya taşınması üzerine Nuran Tiyatrosu'nun tek patronudur. Tiyatroda çalışan kantocuların ve sahne oyuncularının hepsi emrindedir. Naşit'in patronluğu, 1912'de Eyüp Kazıklıbağ'da ahşap bir tiyatro binasının kiralanmasıyla başlar. Bir heyet kurma arzusunu burada gerçekleştiren Naşit, tiyatrodaki rolüne ve halkın ilgisine şu cümlelerle değinir: "O gün *Haremağası Evleniyor*, büyük bir muvaffakiyetle, her zamankinden daha güzel temsil edildi. Benim kumpanyam oynuyordu. Arkadaşlar benim arkadaşlarımdı. Patron bendim. Firma da benimdi. Haremağası coştı, o kadar coştı ki halk durmadan, dinlenmeden, kasıklarını bastıra bastıra güldü, güldü." (Coşkun, 19 Şubat 1939: 8)

Naşit, Kazıklıbağ'daki tiyatronun ardından 1917'de "Millî Osmanlı Dram, Komedi ve Operet Kumpanyası" adını verdiği topluluğuyla Şehzadebaşı Şark Tiyatrosu'ndadır. Bu tiyatronun çatısı altında yıldızı parlayan Naşit, Direklerarası'ndaki tiyatro sahiplerinin de paylaşmadığı bir isimdir. Zira heyetiyle birlikte nerede sahne alsın halkı oraya çekmeyi başarmıştır.

Nahit'in tiyatro patronu olduğu mekân ile Naşit'in uzun yıllar sahne aldığı tiyatro arasındaki isim benzerliği dikkate değerdir. Nahit, Nuran Tiyatrosu'nun sahibidir; Hatice'yi de ilk defa burada görmüştür. Naşit ise Şehzadebaşı'nda Amelya Hanım ve ailesinin oturduğu apartmanda yer alan Millet Tiyatrosu'nda temsiller vermiştir. Amelya Hanım'la da bu tiyatronun çatısı altında tanışmıştır (Biret, 2005: 36). Şunu da belirtmek gerekir ki, Millet Tiyatrosu'nun sonraki adı Turan Sinema ve Tiyatrosu'dur; 1935'ten itibaren bu adla anılmıştır (Gökmen, 1989:140; Arpad, 2001: 118). Anlaşılacağı üzere gerçek hayatta Naşit'in haya-

tında Turan Tiyatrosu var iken, kurgusal dünyada Nahit, Nuran Tiyatrosu'nun sahibidir.

Sahne Hayalımızdan Tanıdık Tipler

İbiş'in Rüyası'nda yer alan kahramanlar arasında, Türk tiyatrosuna mensup Naşit'in de tanıdığı canlı şahsiyetler mevcuttur. Yazarın müdahaleleri olsa da ismi, mesleği ve karakter özellikleri göz önüne alındığında gerçekle kurgu arasında benzerlikleri tespit etmek mümkündür. Nahit'in "en eski, en yakın arkadaşı" Sadi Rıza, bu manada ilk akla gelen isimdir (Buğra, 2018: 7). O, Darülbedayi seçmeleri için Muhsin Bey'in karşısına Nahit ile birlikte çıkar; Vedia'dan boşanmasında ve Hatice ile ayrılmasında araya nifak sokan isim olur. Nahit'in en yakın arkadaşı gibi görünse de çevresindeki herkes onun kıskançlığından, dost yerine düşmanca tavrından söz eder. Romanın sonuna kadar bunu tek görmeyen isim Nahit'tir.

Naşit'in hayatına baktığımızda ise onun çocukluk arkadaşı Komik Kambur Sadi'dir. Naşit, "yaramazlık ve mahalle arkadaşım" olarak tanıttığı Sadi'den şu cümlelerle bahseder:

"Kambur Sadi en yakın arkadaşımды. O zavallı küçümencik [minicik], şamama kadar [ufak tefek] bir şeydi. Benim yanımda ufacak kalırdı. Biz onunla Düztaban ile Bastıbacak'ı andırırdık. Hep beraber gezerdik. Bizi beraber sokağa çıkarırlardı. Evleri, Beyazıt'taki Hokkabazlar Kahvehanesi'nin arkasında idi. Annesine "Ebe Hanım" derlerdi. Sadi de 'Ebe Hanım'ın Oğlu' nâmı ile anılırdı. Sadi'nin üzerinde duruşum, hem çok yakın bir çocukluk arkadaşım olduğu, hem de iyi bir sanatkâr olarak yetiştigi içindir." (Coşkun, 23 Ocak 1939: 12)

Naşit'in hayatındaki Kambur Sadi ile Nahit'in en yakın arkadaşı Sadi Rıza arasında sadece isim benzerliği vardır. Zira *İbiş'in Rüyası*'ndaki Sadi, Nahit'in hayatını karartan kıskanç ve kötü niyetli bir insan tipidir.

Nahit'in Darülbedayi'de tanıştığı şahsiyetlerden biri Muhsin Bey'dir. Bu isim, Nahit'in gözünde "büyük bir tiyatro adamıdır" (Buğra, 2018: 21) ve "Türkiye'de tiyatroyu bilen bir-iki kişi" (Buğra 2018: 22) arasındadır. Romandaki bu ismin, gerçek hayatta da benzer hüviyetlere sahip tiyatro ve sinema oyuncusu, aynı zamanda yönetmen, yazar Muhsin Ertuğrul'u işaret ettiği söylenebilir. Nitekim Muhsin Ertuğrul (1892-1979), Darülbedayi'nin kuruluşunda rol oynamış, daha

sonra Şehir Tiyatrosu adını alan kurumun 1928'den 1949'a kadar müdürlüğünü yapmıştır (Şahin, 1994: 195).

Nuran Tiyatrosu'nda çalışan ve sadece adı anılan Şadi, bir diğer canlı şahsiyettir. O gerçek hayatta, II. Meşrutiyet'ten sonra sahnelere çıkmaya başlayan, Türk güldürü ustaları arasındaki Fikret Şadi (1894–1941)'yi anımsatır (Sel, 1 Şubat 1948: 5). Bunun dışında, Nuran Tiyatrosu'nun bir diğer oyuncusu olarak Eyüp Kadri'nin adı geçer. II. Meşrutiyet'ten sonra sahneye atılan ve Naşit'in de birlikte oynamaktan büyük haz aldığı Eyüp Sabri, Eyüp Kadri'yi akla getirir (Coşkun, 6 Şubat 1939: 7). Şamram, Peruz ve Hermine Hanımlar da Nuran Tiyatrosu'nun kantocuları olarak *İbiş'in Rüyası*'nda yer alır (Ergun 1999: 10). Bahsi geçen isimler, uzun yıllar İstanbul tiyatrolarında çalışan ünlü kantoculardır. Anlaşılacağı üzere yazar, Nahit karakterinin yanı sıra romandaki diğer kahramanlarını da tiyatro dünyasından seçmiştir.

Sonuç

Tanık Buğra'nın *İbiş'in Rüyası* adlı romanı, daha ilk dikkatte, ismi ve başkahramanı Nahit ile ünlü tulûat sanatçısı Naşit Özcan'ın hayat hikâyesini düşündürmüştür. Gerçek ile kurgu dünyasına yönelik yapılan karşılıklı okumalar neticesinde baba figürleri, çocukluk yıllarındaki tiyatro tutkuları, tulûattaki İbiş tipine yeni bir görünüm kazandırmaları, tiyatro patronlukları, şöhretleri, dış görünüşleri ve karakter özellikleriyle Nahit ile Naşit'in hayatının benzerlik taşıdığı görülmüştür.

Gerçeğin kurguya dönüşümündeki kırılma noktaları incelendiğinde ilk dikkat çeken husus, Nahit'in figüranlık yaparak ve Şehzadebaşı'ndaki tulûat tiyatrolarında küçük roller alarak sahneye adım atmasına rağmen Naşit'in Muzıka-i Hümayun'un çatısı altında, devrinin ünlü sanatkârlarının yönetiminde yetişmesidir. Kırılma noktalarından bir diğeri ise kurgu dünyasındaki Nahit'in baba evinden kaçtıktan sonra Servili Medrese'de kaldığı sürece dairdir. Naşit'in hayatında böyle bir süreç takip edilemezken Tanık Buğra'nın öğrencilik yıllarında Fatih Medresesi'ndeki küçük bir odada kaldığı bilinmektedir. Dolayısıyla yazarın hayatında iz bırakan bir dönemini, Nahit'in tiyatroya adım attığı sürece malzeme kıldığını belirtmek yerindedir.

Nahit ile Naşit'in aşk hayatları kıyaslandığında, gerçek ile kurgu arasında girift bir yapının ortaya çıktığı söylenebilir. Nahit ile Naşit'in hayatına giren ka-

dınlar karakterleri ve meslekleri itibariyle benzerlik taşır. Her ikisinin de sevdiği ikinci kadın kantocudur. Nahit Hatice ile aşk yaşamaya başladığında, Naşit ise Amelya Hanım'la evlendiğinde otuz yedi yaşındadır. Lakin aşklarının akıbeti ve çocuklarına dair hususiyetler farklılık göstermektedir. Neticede yazarın gerçek hayattaki bir şahsiyeti hareket noktası almakla birlikte kendi muhayyilesini devreye sokup benliğini katarak yeni bir karakter ortaya çıkardığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Arpad, Burhan (2001). *Perde Arkası*. İstanbul: Doğan.
- Ayvazoğlu, Beşir (2011). "Tarık Buğra İçin Bir Biyografi Denemesi". *Tarık Buğra*. Mehmet Tekin, Ebru Burcu Yılmaz (ed.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı: 13-25.
- Biret, İsmail (2005). *Komik-i Şehir Naşit Bey ve Çocukları*. İstanbul: Doğan.
- Buğra, Tarık (2018). *İbiş'in Rüyası*. İstanbul: Ötüken.
- Ceyhan, Nesime (2011). "Naşit Özcan'ın/Nahit'in/İbiş'in ve Tarık Buğra'nın Romanı: *İbiş'in Rüyası*". *Tarık Buğra*. Mehmet Tekin, Ebru Burcu Yılmaz (ed.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı: 187-196.
- Coşkun, Nusret Safa (23 Ocak 1939). "Hayatım: Çocukluğum Nasıl Geçti?-1". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 7, 12.
- Coşkun, Nusret Safa (24 Ocak 1939). "Hayatım: Beni Zorla Baytar Yapacaklardı-2". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 7, 13.
- Coşkun, Nusret Safa (25 Ocak 1939). "Hayatım: Sarayda İlk Oyunum-3". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 7.
- Coşkun, Nusret Safa (26 Ocak 1939). "Hayatım: Sahneye İlk Defa Çıkışım-4". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 7, 13.
- Coşkun, Nusret Safa (6 Şubat 1939). "Hayatım: Eyüb Sabri ve Hasan Efendi-12". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 7.
- Coşkun, Nusret Safa (12 Şubat 1939). "Hayatım: Abdi'nin Bana Peştamal Kuşatması-18". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 8.
- Coşkun, Nusret Safa (17 Şubat 1939). "Hayatım: Mınakyan'ı Nasıl Tanıdım-21". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 8, 10.
- Coşkun, Nusret Safa (19 Şubat 1939). "Hayatım: İlk Defa Patron Oluşum-22". (Anlatan: Naşit Özcan). *Son Posta*: 8, 10.
- Engin, Sabahattin (Ocak 1973). "*İbiş'in Rüyası*". *Hisar*, 109: 14-15.
- Ercilasun, Bilge (Ocak-Şubat 1981). "*İbiş'in Rüyası*". *Töre*, 116-117: 30-33.
- Gökmen, Mustafa (1989). *Başlangıçtan 1950'ye Kadar Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları*. İstanbul: Denetim Ajans.

Güngör, Selahaddin (Mart 1938). "Büyük Sanatkâr Naşit Hayatını Anlatıyor: Meşekkat ve Macera Dolu 35 Sanat Yılı Nasıl Geçti?". *Darülbeydi*, 88: 10-16.

Hiçyılmaz, Ergun (1999). *İstanbul Geceleri ve Kantolar*. İstanbul: Sabah.

Hür, Ayşe (1994). "Özcan, Naşit". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul: Ana Basım, 202.

Öztürk, Hayri (Bahar 2004). "Rüyaların ve Sembollerin Işığında *İbiş'in Rüya*sından Nahit'in Hakikatine". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15: 139-149.

Sav, Ergun (Kasım 1972). "Aktörün Dünyası *İbiş'in Rüyası*". *Hisar*, C. 12, 107: 18-19.

Sel, Kemal Salih (1 Şubat 1948). "Büyük Türk Sanatkârı Fikret Şadi". *Türk Tiyatrosu*, 212: 4-5.

Server, Cemalettin (22 Mart 1938). "Naşit". *Son Telgraf*: 6.

Şahin, Hilmi Zafer (1994). "Ertuğrul, Muhsin". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: Ana Basım, 195-196.